YAŞ AYRIMCILIĞI: KANUN ÖNÜNDE EŞİTLİK VE ÇOCUK HAKLARI POLİTİKA BELGESİ

Kingdom of the Netherlands
INTERNATIONAL CHILDREN'S CENTER
İHOP
İnsan hakları ortak platformu
İHD
İHV
UAO TÜRKİYE

YAŞ AYRIMCILIĞI:
KANUN ÖNÜNDE EŞİTLİK VE ÇOCUK HAKLARI POLİTİKA BELGESİ*

ANKARA - MART 2012

İÇİNDEKİLER:

Çocuğa yönelik yaş ayrımcılığı nedir? 2

Yasalarda ayrımcılık yasağı 2

Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Ayrımcılık Yasağı 3

Ayrımcılıkla mücadelede çocukların gelişen kapasitelerinin desteklenmesi, saygı görmesi ve korunması için uygun ortamların yaratılması 13

Yaş ayrımcılığı dahil ayrımcılıkla mücadelede atılabilecek adımlar 16

* Bu belge Hollanda Büyükelçiliğinin mali desteğiyle yürütülen "Çocuklar için Adalet: Bir Paradigma Değişikliğine Doğru" başlıklı proje kapsamında hazırlanmıştır. Bu belgenin içeriği İnsan Hakları Ortak Platformu ve Uluslararası Çocuk Merkezinin sorumluluğundadır ve ifade edilen görüşler hiçbir şekilde Hollanda Kraliyet Büyükelçiliğinin görüşlerini yansıtmamaktadır.

Çocuğa karşı yaş ayrımcılığı çocuğa ya da bir grup olarak çocuklara yasalar önünde eşitlik ilkesine aykırı olarak yapılan haksız uygulamaları içerir.

T.C. Çocuk Koruma Kanunu'nda çocuk tanımı: "Daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi"

T.C. Anayasası (Madde 10): "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. (...) Çocuklar (...)için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz."

Çocuğa yönelik yaş ayrımcılığı nedir?

Çocuklar dünyanın birçok yerinde görece fiziksel ve siyasal güçsüzlüklerinden dolayı haksız muameleye maruz kalmakta ve yasalar önünde eşitlik ilkesine aykırı olarak ülke politikalarının oluşturulması süreçlerinden dışlanıyorlar. Bunun sebepleri arasında çocukların özellikle hayatlarının ilk yıllarında yetişkinlere bağımlı olmaları ve yetişkinlerin karar alma mekanizmaları içerisindeki güçlerini çocuklarla paylaşma konusundaki isteksizlikleri, gelişen kapasiteleri doğrultusunda çocukların haklarını kendilerinin kullanmasını kabul etmeme sayılabilir. Çocukların sadece korunması gereken küçük insanlar olarak algılanmaları da bu dışlamadaki en büyük sebeplerden biri olarak karşımıza çıkıyor.

Bu sebeplerin dışında, bazı toplumlarda bir grup olarak ergenlik çağındaki çocuklardan ve gençlerden korkulduğu, ergenlik çağındaki çocuk ve gençlerin suça katılma potansiyeli olduğu, sokaklarda kamu düzenini bozan davranışlarda bulundukları inancı da bu dışlamayı etkilemektedir.

Tüm bunlar çocukların kanun önünde eşit insanlar oldukları iddia edildiği halde şiddetten korunma, barışçıl toplanma, bilgiye erişim, örgütlenme, sağlık, eğitim ve birçok haklarını kullanmaları önünde yasal engeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu haklar yetişkinler tarafından yasal kısıtlama olmadan kullanılmaktadır.

Yasalarda ayrımcılık yasağı

Ayrımcılık yasağı ve ayrımcılıktan korunma hakkı en yerleşik uluslararası ve ulusal yasal bir hükümdür. Ayrıca Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin de şemsiye haklarından biridir. En basit söylemle tüm çocuk haklarının tüm çocuklar için, insan haklarının çocuklar için de geçerli olduğu, çocukların gelişim halinde ve özellikle hayatlarının ilk dönemlerinde fiziksel olarak yetişkinlerin bakımına gereksinim duymalarından dolayı haklarının özel olarak korunması gerektiği ve çocuklar için özel hazırlanmış yasal ve politika önlemlerinin bulunması gerektiğidir.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi ayrımcılığı şöyle tanımlamaktadır (Genel Yorum 18):

> "Irk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka statüye dayalı olan ve tüm hakların ve özgürlüklerin bütün bireylere eşit düzeyde tanınmasını, bütün bireylerin bunlardan eşit düzeyde kullanılmasını engelleyici veya zedeleyici amaç veya etkiye sahip her türlü ayırma, hariç tutma, kısıtlama veya tercih."

Ayrımcılık kasıtlı ya da kasıtsız olarak gerçekleşebilir.

Ayrımcılık ile ilgili birçok çalışma yapılmış ve birçok yasal karar olmasına rağmen, çocukların toplumdaki çocuk algısı ve diğer nedenlerle yaşadığı ayrımcılık, bunun ne şekilde gerçekleştiği ile ilgili çalışma çok azdır, bunun yanında çocuğa yönelik ayrımcılığa karşı yasal mücadele de verilmemiştir.

Türkiye'de yasal mevzuatta ayrımcılığa örnekler

- T.C. Ceza Kanunu 232§2 "sahibi bulunduğu terbiye hakkından doğan disiplin yetkisi"
- Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Madde 231 On altı yaş sınırlaması çocuklar için mahkeme önünde dinlenme ve görüşlerini bildirme hakkı

Diğer ayrımcılık biçimleriyle mücadele verildiği gibi çocuğa karşı yaş ayrımcılığına karşı da mücadele vermek gerekmektedir. Bunun için, yasal düzenlemelerdeki yaş üzerinden kurulan ayrımcı hükümlerin kaldırılması için yasal mücadele vermeliyiz. Ayrıca, kamuyu bilgilendirip yaş ayrımcılığının çocukların gelişimine olumsuz etkilerini sosyal alanda engellemeliyiz.

Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Ayrımcılık Yasağı

Ayrımcılık, çocukların BM Çocuk Haklarına dair Sözleşme'de tanımlandığı şekliyle tüm haklarından yararlanmalarını engelleyen önemli bir sorundur. Doğrudan ya da dolaylı sistematik ayrımcı uygulamalar nedeniyle çocukların hakları ihlal edilmekte ya da hayata geçirilmemektedir. Hiçbir siyasi güce sahip olmayan çocukların maruz kaldığı ayrımcılık yetişkinlerin maruz kaldığı ayrımcılıktan farklıdır. Bunun bir nedeni, çocukların yetişkinlere bağımlı olarak görülmeleri ve karar alma süreçlerinden dışlanmalarıdır. Toplumsal bir grup olarak tüm çocukların maruz kaldığı ayrımcılığın ("yaşa dayalı ayrımcılık") yanı sıra çocuklar cinsiyetleri, engellilik hali, cinsel yönelim gibi nedenlerle de ayrımcılığa maruz kalmaktadır.[1] Çocukların yaşlarından kaynaklanan kısıtlamalar nedeniyle ayrımcılıkla mücadeleye yönelik araçlara yetişkinlerle eşit düzeyde erişim şansları olmaması, maruz kaldıkları ayrımcılığın şiddetini daha da arttırmaktadır.

Aşağıdaki bölümde, ÇHS Madde 2'e belirtilen ayrımcılık yasağının Sözleşme'de yer alan tüm haklar açısından ne şekilde değerlendirilebileceğine ilişkin bir tabloya yer verilmektedir. Bu tabloda her maddede hem bir grup olarak tüm çocuklara yönelik ayrımcılık hem de çocukların tek tek maruz kaldığı ayrımcılığa ilişkin örnekler verilmektedir.[2] Ancak, burada yer alan örnekler bu konuda yaşanan tüm sıkıntıları yansıtmamaktadır. Çocuklara karşı ayrımcılık ve daha özelde yaş ayrımcılığıyla mücadele için ayrıntılı bir mevzuat taraması ve durum analizi yapılması zorunludur. Böylelikle, ayrımcılığı önlemeye yönelik tedbirler ÇHS'ye uygun bir biçimde hukukun bir parçası haline getirilebilir.

Madde 1: Çocuk tanımı

Çocuk Haklarına dair Sözleşme'de (ÇHS) 18 yaş altı her bireyin çocuk olarak tanımlanmasının amacı, koruyucu bir hüküm yaratmaktır. Çocukların korunmasını güvence altına almak için yaşa dayalı yasal ve toplumsal özel muamele gereklidir. Ancak, çoğunlukla, çocukların yaşı ve yetişkinlere göre daha az deneyim sahibi oldukları inancı, çocukların haklarından yaralanmalarını engellemek için gerekçe olmaktadır.

Örnekler:

- Pek çok ülkede çocuklar, yetişkinler yaptığında suç olarak nitelenmeyen eylemler nedeniyle alıkonmaktadır. "Statü suçları" olarak adlandırılan bu eylemler, okuldan kaçma, evden kaçma, dilencilik, ant-sosyal davranış vb gibi eylemleri içermektedir.
- Dava açma hakkı kısıtlanan çocuklar dolaylı ayrımcılığa maruz kalmaktadır.
- Az sayıda ülkenin hukuk sisteminde çocukların yaş ayrımcılığına karşı korunma hakkı tanınmıştır.

Madde 2: Ayrımcılık Yasağı

[1] Çocuk Hakları Komitesi, çocukları kimlikleri ya da ailelerinin kimlikleri nedeniyle maruz kaldıkları 53 ayrımcılık türünü saptamıştır.

[2] Bu bölüm, ayrımcılığın ÇHS'de yer alan çocuk haklarına etkisine ilişkin CRIN tarafından hazırlanan rehberden uyarlanmıştır.http://www.crin.org/Discrimination/CRC/index.asp

Ayrımcılık yasağı, Sözleşme'nin şemsiye haklarından birisidir. Bütün haklar hiçbir istisna olmaksızın bütün çocuklar için geçerlidir. Ayrımcılık, çocuk haklarının ihlal edilmesinin en önemli nedenlerinden birisidir. Sözleşme, kaynakların kısıtlı olmasını çocuklara karşı ayrımcılığın gerekçesi olamayacağını belirtir. Ayrımcılık yasağı her çocuğun ya da yetişkinlerle aynı muameleyi göreceği anlamına gelmez; ancak farklı muamele ve ayrımcı muamele arasında bir ayrım yapılmalıdır. Belirli bir grup çocuğun haklarını korumak için özel tedbirler gerekebilir. Çocukları her türlü ayrımcılıktan korumak ve haklarını desteklemek için olumlu eylemde bulunmak devletin sorumluluğundadır.

Madde 3: Çocuğun yüksek yararı
Çocuğun yüksek yararına olan eylemlere ilişkin ölçütlerin dikkatlice ele alınması gerekmektedir. Bu değerlendirmede, yaş temelli ya da diğer türden ayrımcılığa maruz kalmamaları için çocuğun yüksek yararını kimin belirlediği ve bunu yaparken çocuğun gelişen kapasitesinin dikkate alınıp alınmadığı gibi önemli soruların gerçekçi bir biçimde yanıtlanması gerekir.

Madde 4: Hakların uygulanması
Devlet, Sözleşme'de yer alan hakların hayata geçirilmesi için tüm çocuklar için yeterli bütçeyi tahsis etmelidir.

Yaş ayrımcılığı: Genellikle, çocuklara yönelik hizmetler için tahsis edilen bütçe, benzer hizmetler için yetişkinlere tahsis edilen bütçenin küçük bir parçasını oluşturmaktadır.

Örnek: İngiltere'de çocuklar nüfusun %25'ini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, çocuk ve gençlere yönelik zihin sağlığı hizmetleri bütçesi genel zihin sağlığı bütçesinin yalnızca %5'ine tekabül etmektedir.

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Belirli çocuk gruplarına daha az kaynak tahsis edilmektedir (örneğin, kız çocuklarının ya da azınlık gruplara mensup çocukların eğitimi için daha az kaynak tahsis edilmesi).

Madde 5: Ana-babanın rehberliği ve çocuğun gelişen kapasiteleri
Bu madde, çocukların belirli bir yaş sınırından ziyade, yetkinlikleri ve kapasiteleri geliştikçe haklarından tam olarak yararlanmalarını öngörmektedir. Pek çok toplumda çocukluk düşük bir statü olarak görülmekte ve genel olarak çocukların sorumluluk için gereken kapasiteye sahip olmadıkları kabul edilmektedir. Bu, yaş ayrımcılığıdır. Bu esasta, örneğin, pek çok toplumda çocukları siyasete katılımı engellenmektedir.

Yaş ayrımcılığı: Pek çok toplumda çocuklar oy kullanamamaktadır.

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Pek çok toplumda belirli bir çocuk grubunun kapasitelerinin diğer çocuklara göre daha az olduğu algısı yerleşiktir. Örnek olarak, engelli kız çocukları, hem toplumsal cinsiyet hem de engellilik durumu nedeniyle ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Doğu Avrupa'da ülkelerinin bir bölümünde Roman çocuklar toplumdaki yaygın dili kullanmamaktadır. Bununla birlikte, kapasitelerinin düşük olduğu varsayımıyla özel okullarda okutulmaktadır.

Madde 6: Hayatta kalma ve gelişme
Bütün çocukların doğuştan gelen yaşam hakkı vardır ve devletin çocuğun hayatta kalma ve gelişmesini sağlama yükümlülüğü vardır. Diğer bütün haklardan yararlanmanın önkoşulu olan bu hak, yoksulluk ve ayrımcılıkla doğrudan ilişkilidir. Kimi toplumlarda yetişkinlerin ya da belirli bir grup çocuğun yaşamına genel olarak çocukların yaşamından daha fazla değer verilmektedir. Hayatta kalma ve gelişme hakkı toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıkla da ilişkilidir. Örneğin, kız çocuklarına daha az değer verilmekte; gıda, eğitim, oyun vb de dahil, kız çocuklarının gelişme olanakları kısıtlanmaktadır. Kız çocukları aile içi şiddet ya da namus cinayetlerine de maruz kalmaktadır.

Madde 7: İsim, nüfus kaydı ve vatandaşlık
Çocuğun doğumunda isim hakkı vardır. Çocuğun aynı zamanda vatandaşlık kazanma ve mümkün olduğu sürece ana-babasını tanıma ve onlar tarafından bakılma hakkı vardır. Nüfusa kaydedilmeyen

çocuklar "görünmezdir." Kimi zaman evlilik dışı doğan çocuklar, mülteci çocuklar, engelli çocuklar ve yoksul ailelerin çocukları kayıt dışı kalmaktadır.

Yaş ayrımcılığı: Dolaylı olarak yaş ayrımcılığının bir örneği, çocukların vatandaşlıklarının ana-babalarının vatandaşlığına bağlı olmasıdır. Pek çok ülkede vatandaşlık yasaları toplumsal cinsiyete göre ayrımcıdır. Bazı ülkelere vatandaşlıkta babadan geçmektedir.

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Pek çok toplumda evlilik dışı doğan çocuklar babalarının kimliği altına alınmamaktadır.

Madde 8: Kimliğin korunması

Devlet çocuğun kimliğini korumak ve eğer gerekirse kimliğinin temel unsurlarına yeniden kavuşturmakla yükümlüdür. Buna isim, vatandaşlık ve aile bağları dâhildir. Bununla birlikte, pek çok ülkede belirli koşullarda doğan çocukların biyolojik kökenlerini öğrenmeleri engellenmektedir. Başka bir ifadeyle, yetişkinliklerin özel hayatlarını korumak adına çocukların kimliklerini öğrenme hakkı engellenmektedir. Örneğin, taşıyıcı annelik, sperm ya da yumurta bankası aracılığıyla gerçekleşen doğumlarda çocukların anne ya da babalarını bilme hakkı engellenebilmektedir.

Madde 9: Aileden ayrılma

Çocuğun yüksek yararına aykırı olarak değerlendirilmedikçe ana-babasıyla beraber yaşama hakkı vardır. Çocuk eğer ana-babasından veya birinden ayrılırsa onlarla ilişki kurma hakkı vardır. Bununla birlikte, silahlı çatışmalarda ya da HIV/AIDS nedeniyle ana-babasını kaybetmiş çocuklar genellikle dışlanmaya ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır. İhmal ve istismar nedeniyle ailelerinden ayrılan çocuklar ya da ana-babası ayrı yaşayan çocuklar da haklarından diğer çocuklarla eşit düzeyde yararlanamayabilmektedir. Kimi ülkelerde yoksulluk, çocukların ailelerinden alınıp bakım kurumlarına yerleştirilmesi ya da evlatlık olarak verilmesi için bir gerekçe olarak kabul edilmektedir.

Madde 10: Ailenin yeniden birleşmesi

Çocuğun ve ana-babasının herhangi bir ülkeyi terk etme ve yeniden birleşme veya çocukla ana-baba arasındaki ilişkinin sürdürülmesi için kendi ülkelerine dönme hakkı vardır. Pek çok ülkenin mevzuatında bu hakkın çocuğun yüksek yararına olacak şekilde kullanılmasına ilişkin hükümler yer almaktadır. Bununla birlikte, iltica ve göç mevzuatı uyarınca ailelerinden ayrı kalan çocukların durumunda bu hakkın gözetilmemesi söz konusu olmaktadır. Örneğin, ABD'de yasal göçmen statüsündeki kişilerin herhangi bir suça karışmaları halinde sınırdışı edilmelerini öngören yasa nedeniyle tahminen 1,6 milyon çocuk ve yetişkin ABD vatandaşı vatandaş olmayan aile üyelerinden ayrılmıştır.

Madde 11: Çocukların yasadışı yollarla ülke dışına çıkarılıp geri döndürülmemesi

Devletin ana-babadan birinin veya üçüncü bir kişinin çocuğu ülke dışına çıkarması ve alıkoymasını engelleme ve buna çözüm getirme yükümlülüğü vardır. Bu konu La Hey Sözleşmesinde ayrıntılı olarak düzenlenmektedir.

Madde 12: Çocuğun görüşünün dinlenmesi hakkı

Çocuğun kendisini ilgilendiren konu ve süreçlerde kendi görüşlerini özgürce ifade etme ve görüşlerinin göz önünde bulundurulmasına hakkı vardır. Bu hak, çocuğun bir kişi olarak tanınması ve diğerleriyle eşit muamele görmesi açısından temel önem taşımaktadır. Ayrıca, ayrımcılıkla mücadele açısından da güçlü bir araçtır.

Yaş ayrımcılığı: Genel olarak, birey ve grup olarak kendilerini ifade etmelerine olanak tanınmayan ya da görüşlerine yeterince ağırlık verilmeyen çocuklar yaş ayrımcılığına maruz kalmaktadır. Örneğin, mahkemelerde, ailede ve okulda kendilerini ilgilendiren konularda dahi çocuklara genellikle danışılmamaktadır. Çocuklar doğrudan mahkemeye erişim şansına sahip olmadıkların, dolaylı ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Ayrıca, çocuk adalet sisteminin çocuk dostu olmaması da çocukları mağdur etmektedir. Çocuklar, ekonomik ve sosyal politikaların oluşturulma sürecinde yetişkinlere açık olan istişare kanallarına katılamamaktadır.

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Belirli çocuk grupları, örneğin engelli çocuklar, karar alma kapasitelerinin yetersiz olduğu önyargısı nedeniyle genellikle seslerini duyuramamaktadır. Fiziksel katılım olanakların olmaması nedeniyle de dolaylı ayrımcılığı maruz kalmaktadırlar.

Madde 13: İfade özgürlüğü

Çocuğun ülke sınırlarına bağlı olmaksızın görüşlerini ifade etme, bilgi edinme ve fikir ve bilgileri bilinir hale getirme hakkı vardır. Çocuk Hakları Komitesi, herkesin ifade özgürlüğüne hakkı olduğunu açıklamanın yeterli olmadığını vurgulamaktadır: Komiteye göre, çocukların ifade özgürlüğü hakkının yasalarda açıkça tanımlanmış olması gerekir.

Yaş ayrımcılığı: Komite, 18 yaşından küçüklerin ifade özgürlüğü hakkının yasal olarak güvence altına alınmaması durumunda çocukların bu hakkına gereken saygının gösterilmediği belirtmektedir. Aile ve diğer ortamlarda geçerli olan geleneksel toplumsal roller ya da olanaklar nedeniyle çocukların bilgiye serbestçe ulaşma hakkı kısıtlanabilmektedir.

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Belirli çocuk grupları, örneğin engelli çocuklar, devletlerin sözsüz ya da diğer alternatif iletişim kanallarını oluşturmaması nedeniyle dolaylı olarak ayrımcılığa maruz kalmakta ve ifade özgürlüğü hakları engellenmektedir.

Madde 14: Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü

Sözleşmeye göre devlet çocuğun düşünce, vidan ve din özgürlüğüne saygı göstermelidir ve bu konuda ana-babanın rehberliğini kabul eder. Bununla birlikte, yetişkinlerin bu hakkını korumak için yasal hükümlerin bulunmasına rağmen, çok az sayıda ülkede çocukların bu hakkı yasayla güvence altına alınmıştır. Hatta çocukların bu haktan yararlanması aile içinde ve okullarda kısıtlanmaktadır.

Yaş ayrımcılığı: Bazı ülkelerde ana-babaların çocuklarının okullarda verilen din eğitiminden muaf tutulmasını talep etme hakkı vardır; ancak çocukların böyle bir hakkı söz konusu değildir. Pek çok ülkede çocukların dini ana-babanın ve genellikle de babanın dinine göre doğuşta belirlenmektedir.

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Okullardan din eğitimi verilmesi, toplumda farklı inançlara mensup gruplardan çocukların ayrımcılığa maruz kalmasına yol açabilir. Ayrıca, devletin belirli bir dinin öğretilmesi için finansman sağlayıp başka inançların öğretilmesi için finansman sağlamaması söz konusu olmaktadır. İnsan Hakları Komitesi, devletin din eğitimi veren kurumlara finansman sağlamayı tercih etmesi halinde, bu finansmanın kullanımda ayrımcılık yapmaması gerektiğini vurgulamaktadır

Madde 15: Örgütlenme özgürlüğü

Çocukların başkalarıyla toplanma ve dernek kurma veya bunlara üye olma özgürlüğü vardır. Bununla birlikte, pek çok ülkede çocukların kamusal alanlarda toplanmasına izin verilmemektedir. Bazı ülkelerde, çocukların ve gençlerin kamusal alanda toplanmasını engellemek üzere, sadece bu gruplara yönelik yasaklar getirilmekte, yalnızca çocukların duyabildiği bir frekansta gürültü yayan araçlar kullanılmaktadır.

Yaş ayrımcılığı: Çok sayıda ülkede çocukların bir örgüte üye olmaları mümkün değildir ya da 18 yaşına kadar ancak ana-balarının izniyle bir derneğe üye olabilirler.

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Dezavantajlı çocukların ve sokakta yaşayan ve çalışan çocukların örgütlenme özgürlüğü ayrımcı uygulamalarla kısıtlanabilmektedir. Örneğin, Meksika, çocukların korunması gerekçesiyle, ancak yoksulluğu cezalandıran şekilde, sokakta yaşayan/ çalışan çocukların kamusal alanlarda görünmesini engellemeye yönelik bir yasa çıkartmayı planlamaktadır.

Madde 16: Özel yaşamın korunması

Çocuğun özel yaşamına, ailesine, evine, yazışmasına müdahaleye karşı ve iftira veya karalamalardan korunma hakkı vardır. Bununla birlikte, genellikle çocuklar bu konuda yaş temelli ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Başkalarıyla ilişkilerinde; gizli nitelikle danışma süreçlerinde ve kendileriyle ilgili bilgilerin toplanma ve saklanma süreçlerinde çocukların özel yaşamlarının gizliliğine gereken özen ve saygı gösterilmemektedir.

Yaş ayrımcılığı: Devletin özel yaşamın gizliliğine ilişkin mevzuatı çıkartmış olması bu gizliliğin korunması açısından yeterli değildir; devletler, çocukların bu konuda başta okullar olmak üzere çeşitli alanlarda sistematik ayrımcılığa maruz kalmasını da engellemekle yükümlüdür. Çocukların özel yaşamını korumak açısından medya önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, medyada yer alan haberlerde gereken özen gösterilmemekte ya da çocukların bilgilendirilmiş onamları alınmadan TV programlarına katılımları söz konusu olmaktadır. Çocuklarla ilgili tutulan tüm dosyalarla ilgili özel kurallar olmalıdır. Çocuklar, haklarında toplanan tüm bilgileri, bu bilgilerin kimin kontrolü altında olduğunu bilme, bu bilgilere erişme, kimin erişebileceği hakkında görüşte bulunma ve bilgileri değiştirme hakkına sahip olmalıdır.

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Kurumda kalan çocukların ve engelli çocukların özel yaşamlarının gizliliği hakları sıklıkla ihlal edilmektedir. Örneğin, bu çocukların yaşadığı yerler ve eşyaları aranmaktadır.

Madde 17: Uygun bilgilere erişme hakkı

Devletler, çocuğun çeşitli kaynaklardan bilgiye erişebilmesini sağlamak, kitle iletişim araçlarının çocuğun toplumsal ve sosyal yararına olacak bilgileri yaymasını desteklemek ve çocuğu zararlı materyallerden korumakla yükümlüdür. Bununla birlikte, çocuklar toplumsal algıya uygun olumsuz/ yetersiz bir imajla temsil edilmekte ve bu durum bir bütün olarak çocuklara karşı ayrımcılığa yol açmaktadır.

Yaş ayrımcılığı: Çocuk istismarı, suçla karşılaşan çocuklar ya da sokak çocuklarıyla ilgili haberler medyada yaygın olarak yer bulmakta, çocukların oyun, boş zaman, spor gibi hakları ya da ayrımcılığa maruz kalmama hakları genellikle haber değeri taşımadığı gerekçesiyle yayımlanmamaktadır. Bunun sonucunda, bir bütün olarak çocukların "mağdur" ya da "tehlikeli" varlıklar olduğu yönünde dengesiz bir imaj oluşmaktadır.

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Çocuk Hakları Komitesi, tüm çocukların bilgiye erişim hakkı olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte, bilgiye erişim konusunda coğrafi eşitsizlikler söz konusudur. Azınlık gruplara mensup çocukların kendi dillerinde bilgiye erişim olanakları daha kısıtlıdır. Aynı şekilde, engelli çocukların bilgiye erişim olanakları daha kısıtlıdır.

Madde 18: Ana-babanın sorumlulukları

Ana-babanın çocuğun yetiştirilmesinde ortak ve birincil yükümlülükleri vardır. Devlet çocuk yetiştirme konusunda ana-babalara uygun desteği sağlamakla yükümlüdür. Bunu yaparken, Çocuk Hakları Sözleşme'sinde yer alan çocuk haklarıyla ilgili bilgilerin yaygınlaştırılmasında ve hakların hayata geçirilmesine yönelik desteklerde hiçbir şekilde ayrımcılık yapılmamalıdır.

Madde 19: Her tür şiddete karşı korunma hakkı

Devlet çocukları ana-babaları veya bakımından sorumlu olan diğer kişiler tarafından her türlü kötü muameleye maruz bırakılmaktan koruyacaktır ve suiistimali engellemek ve mağdurların tedavi edilmesi için uygun sosyal programları düzenleyecektir.

Yaş ayrımcılığı: Devletler, çocukların insan haklarının korunması konusunda genellikle ayrımcı uygulamalarda bulunmaktadır. Pek çok ülkede çocuklar şiddete karşı hukuksal olarak yetişkinlerle aynı düzeyde korumadan yararlanamamaktadır. Örneğin, disiplin/ terbiye gerekçesiyle yetişkinlerin çocuklara şiddet uygulaması pek çok ülke yasaldır. Hâlbuki bu tür bir eylem yetişkinlere uygulandığında suç teşkil etmektedir. Ayrıca, çocukların şikâyet mekanizmalarına ve olanaklarına yetişkinlerle aynı düzeyde erişim imkânı yoktur ve bu durum dolaylı ayrımcılığa yol açmaktadır.

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Engelli çocuklar şiddete ve istismara karşı özellikle savunmasız durumdadır. Şikâyet mekanizmalarına erişin ve şikâyetlerinin ciddiye alınma olasılığı daha azdır.

Madde 20: Ailesinden yoksun çocukların korunması
Devletler, aile ortamından yoksun çocuklara özel koruma ve alternatif aile bakımı veya kurumda bakım olanağını sağlamakla yükümlüdür. Bu yükümlülüğü yerine getirmeye yönelik eylemlerde çocuğun kültürel kimliği gerektiği gibi dikkate alınmalıdır. Bununla birlikte, pek çok çocuk ayrımcılık sonucunda bakım altına alınmaktadır. Bakım altına alınan çocuklarsa bu süreçte ve kurudan ayrıldıktan sonra ayrımcılığa karşı daha savunmasızdır.

Yaş ayrımcılığı: Bazı ülkelerde mevzuat sokakta yaşayan çocukların toplanmasına olanak tanımaktadır; sokakta yaşayan yetişkinler ise bu şekilde toplanmamaktadır.

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Alternatif bakım ortamlarında kalan çocuklar hak ihlallerine karşı daha savunmasız konumdadır. Bazı ülkelerde çocuklar, koşullarına göre normalde ana-babalarının sağlayacağı korumanın süreceği yaştan önce alternatif bakım sisteminden çıkartılarak ayrımcılığa maruz bırakılmaktadır.

Madde 21: Evlat edinme
Evlat edinmeyi kabul eden ve/veya buna izin veren devletlerde bu çocuğun en yüksek yararına uygun şekilde ve yetkili makamların ve çocuğun vasisinin izin vermesiyle gerçekleştirilmelidir.

Yaş ayrımcılığı: Yetişkinlerin çocuk sahibi olma ve gizlilik hakları nedeniyle çocukların kimliklerini bilme hakkı ihlal edilebilmektedir.

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Belirli bir gruba yönelik önyargılar nedeniyle bazı çocukların evlat edinilme olasılığı azalabilmektedir.

Madde 22: Mülteci çocuklar
Mülteci ya da sığınmacı çocuklara özel koruma sağlanacaktır. Bu tür koruma ve yardım sağlayan örgütlerle işbirliği yapmak devletin sorumluğundadır.

Yaş ayrımcılığı: Mülteci ve ülke içinde yerinden edilmiş çocuklar, bu statülerinin tanınması konusunda yaş ayrımcılığına maruz kalabilmektedir.

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Mülteci ya da sığınmacı statüsündeki ve ülke içinde yerinden edilmiş çocuklar ayrımcılığa karşı özel koruma tedbirlerinden yararlanmak bir yana, diğer çocuklarla eşit düzeyde yasal korumadan ve eğitim, sağlık, gıda veya barınmaya erişim olanaklarından yararlanamamaktadır. Mülteci çocuklar yerleştirildikleri ülkelerde ya da kendi ülkelerine geri döndüklerinde dışlanmaya ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Ayrıca, şiddete ve istismara karşı daha savunmasız konumdadırlar.

Madde 23: Engelli çocuklar
Engelli çocukların, saygın ve tam bir yaşam sürmelerine ve mümkün olan en yüksek özgüven ve sosyal katılımı sağlamalarına yardım edecek özel bakım, eğitim ve öğretime hakları vardır. Bununla birlikte, engelli çocuklar genel olarak hem doğrudan hem de dolaylı ayrımcılığa maruz kalmaktadır.

Yaş ayrımcılığı: Pek çok ülkede zihinsel güçlük yaşayan çocukların kapatılması yaygın bir uygulamadır; ancak aynı durumdaki yetişkinler kapatılmamaktadır. Kimi yerlerde, yetişkinlerle ilgili uygulamanın aksine, ruh sağlığı kurumlarına kapatılırken çocukların görüşü alınmamaktadır.

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Çeşitli ülkelerde farklı engellilik tanımları ve kapsamları geçerlidir. Bu durum, engellilik durumu içerisinde belirli engellilik türlerine karşı ayrımcıdır. Ayrıca, engelli çocuklar dolaylı ayrımcılığa da maruz kalmaktadır. Örneğin, kuramsal olarak diğer çocuklarla aynı haklara sahip oldukları kabul edilse bile, okul ve diğer kamusal alanlar ve müfredat bu kişilerin ihtiyaçlarına göre tasarlanmadığında engelli çocukların erişim olanakları kısıtlanmaktadır. Herkese eşit muamele yaparak eşitliğin kurulması mümkün değildir; adil bir erişim için zorluklarla yaşamak zorunda kalan çocukların önündeki engellerin kaldırılması da gerekir. Engelli çocuklar şiddete ve istismara karşı daha savunmasız konumdadır. Bundan başka, toplumsal cinsiyet ayrımcılığını nedeniyle engelli kız çocukları daha ağır bir ayrımcılığa maruz kalmaktadır.

Madde 24: Sağlık ve sağlık hizmetleri
Çocuğun mümkün olabilecek en yüksek standartta sağlık ve tıbbi bakıma hakkı vardır. Devletler ilk derece ve önleyici sağlık hizmetlerinin teminine ve bebek ölümlerinin azaltılmasına özel önem vermekle yükümlüdür. Ayrıca, hiçbir çocuğun etkin sağlık hizmetlerine erişimden yoksun kalmaması için uluslararası işbirliğini destekleyeceklerdir. Sağlık bozukluğu genellikle ayrımcılığın nedeni ve sonucudur. Toplumsal eşitsizlikler çocukların sağlık durumunu önemli ölçüde etkilemektedir.

Yaş ayrımcılığı: Çocuklar, kendilerine özgü ihtiyaçlarını dikkate almayan sağlık sisteminde dolaylı olarak ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Bu durum, çocukluk ve yetişkinlik arasındaki boşlukta yer alan ergenler için özellikle geçerlidir. Dünya Sağlık Örgütü, çocukların ilaçlara tepkilerinin yetişkinlerden farklı olmasına rağmen, sanayileşmiş ülkelerde çocukların tedavisinde kullanılan ilaçların yarısından fazlasının genç nüfus üzerinde denenmemiş olduğunu rapor etmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde durum daha da kötüdür: ilaçlara erişim (fiyat, vb) nedeniyle her yıl altı milyon çocuk tedavi edilebilir hastalıklardan dolayı ölmektedir.

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Çeşitli ülkelerde sağlık bakım hizmetinin ücretli olması nedeniyle çocuklar sağlık bakım hizmetinden yararlanamamaktadır. Engelli çocuklar, diğer çocuklara uygulanmayan tedavi ve uygulamalara maruz bırakılabilmektedir. Mülteci ve sığınmacı çocuklar ve yasadışı durumdaki çocuklar acil bakım hizmetleri de dahil sağlık bakımına erişimde ciddi sıkıntılar yaşamaktadır.

Madde 25: Yerleştirmenin belirli aralıklarla gözden geçirilmesi
Bakım, koruma ve tedavi amacıyla devlet tarafından bir yere yerleştirilen çocuğun bu yerleştirmenin düzenli olarak değerlendirilmesine hakkı vardır. Bazı ülkelerde, çocuklar ana-babalarının talebi üzerine ruh sağlığı kurumlarına yerleştirilmektedir ve yetişkinlerin aksine, kuruma kapatılırken çocukların görüşlerine başvurulmamaktadır. Yerleştirme de belirli aralıklarla gözden geçirilmemektedir.

Madde 26: Sosyal güvenlik
Çocuğun sosyal sigorta dâhil olmak üzere sosyal güvenlik hakkı vardır.

Yaş ayrımcılığı: Çocukların sosyal güvenlik hakkından yetişkinlerle eşit biçimde yararlanması genellikle söz konusu değildir. Çocuk Hakları Komitesi, çocukların bağımsız olarak yapacakları sosyal güvenlik yardım ve destek taleplerine özel önem atfedilmesini tüm çocukların çocuk bakım hizmetlerinden yararlandırılmasına yönelik tedbirlerin alınmasını tavsiye etmektedir.

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Mülteci ve sığınmacı konumundaki çocuklar ve ülke içinde yerinden edilmiş çocuklar sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanmada ayrımcı uygulamalara maruz kalmaktadır.

Madde 27: Yeterli yaşam standardı
Her çocuğun fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve sosyal gelişmesine uygun bir yaşam standardına hakkı vardır. Ana-babaların çocuğun uygun yaşam standardına sahip olmasını sağlamakta birincil yükümlülüğü vardır. Devletin görevi yükümlülüğün yerine getirilebileceğini ve yerine getirilmesini sağlamaktır. Devletin sorumluluğu ana-babaya ve çocuğa maddi destek sağlamayı içerebilir. Bununla birlikte, devletler sosyo-ekonomik politikaların çocuklar üzerindeki etkisini yeterince dikkate almayarak çocuklara karşı dolaylı ayrımcılık uygulamaktadır.

Yaş ayrımcılığı: Araştırmalar, çocukların yaşadığı yoksulluğun devletlerin refah düzeyinden ziyade devletlerce yapılan kaynak tahsisinin bir sonucu olduğunu ve makro-ekonomik politikaların geliştirilmesinde ve uygulanmasında yetişkinlerin durumunun aksine, çocukların durumunun genellikle dikkate alınmadığını göstermektedir. Bu da ayrımcılığa yol açmaktadır: çocukların aileninkinden farklı olabilecek maddi ihtiyaçları ve çıkarları ailenin çıkarlarına bağlanmaktadır.

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Coğrafi sınırlılıklar ve etnik yapı nedeniyle bazı çocuklar yeterli yaşam standardı hakkından diğerlerine göre daha az yararlanabilmektedir.

Madde 28: Eğitime erişim
Bu madde, eğitim olanaklarına eşit erişimi düzenlemektedir. Çocuğun eğitim hakkı vardır ve devletin görevi ilköğretimin parasız ve zorunlu olmasını, çeşitli türlerde orta öğretimin tüm çocuklar için erişilebilir olmasını ve yüksek öğretimin de kapasite temelinde herkes için mevcut olmasını sağlamakla yükümlüdür. Okul disiplini çocuğun hakları ve onuruyla uyumlu olacaktır. Devlet bu hakkı uygulamak için uluslararası işbirliğinde bulunacaktır.

Yaş ayrımcılığı: Başta katılım olmak üzere, çocukların kendilerini ilgilendiren eğitim süreçlerini etkileme ve görüş bildirmek hakları genel olarak kısıtlıdır.

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Çocukların eğitim olanaklarına erişimi içinde bulundukları koşullar ya da taşıdıkları kimlikler nedeniyle engellenebilmektedir. Azınlık gruplara mensup çocuklar (dil), dezavantajlı çocuklar (yoksulluk), engelli çocuklar, tutumla yerlerindeki ve diğer bakım kurumlarındaki çocuklar, kız çocukları, ülke vatandaşı olmayan çocuklar, farklı cinsel yönelime sahip çocuklar sıklıkla eğitim sisteminde dolaylı ya da dolaysız ayrımcılığa maruz kalmaktadır.

Madde 29: Eğitimin amacı
Eğitimin amacı çocuğun kişiliğini, yeteneklerini, zihinsel ve fiziksel becerilerini mümkün olan en büyük ölçüde geliştirmek olmalıdır. Eğitim, çocuğu özgür bir toplumda aktif bir yetişkin hayatına hazırlamalı ve çocuğun ana-babasına, kendi kültürel kimliğine, diline ve değerlerine ve başkalarının kültür ve değerlerine saygı duymasını beslemelidir. Nitelikli eğitim yalnızca içerikle ilgili değildir; çocukların sağlığı, refahı, beslenmesi, güvenliği, şiddet ve istismardan korunması, yaşadığı ortam ve okuldan önce ve sonra sahip olduğu olanaklar da eğitimin niteliğiyle ilgili unsurlardır. Ayrıca, eğitim sisteminde yer alan tüm kişilerin çocuk haklarına ve ayrımcılığa karşı duyarlı olması nitelikli eğitimin temel koşuludur. Fiziksel koşulların ve farklı eğitim modellerinin erişilebilir olması, eğitimde ayrımcılıkla mücadelede önemli bir unsurdur.

Yaş ayrımcılığı: Eğitim, genel olarak, toplumdaki ayrımcı uygulamaların ortadan kaldırılması için önemli bir araçtır. Okul sisteminde insan hakları ilke ve değerlerinin yeterince öğretilmemesi ve uygulanmaması, belirli gruplara mensup çocukların ayrımcılığa maruz kalmasına ve toplumdaki ayrımcı uygulamaların güçlenerek devam etmesine neden olmaktadır. Kendilerini doğrudan ilgilendiren müfredat ve okul yönetiminde çocuklara yeterli katılım olanaklarının sağlanmaması ve genel olarak ezberci bir eğitim modelinin uygulanması yaş ayrımcılığına işaret etmektedir.

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Toplumdaki belirli grupları ya da azınlıkları hedef alan yanlı müfredat bu gruplara karşı kalıpyargıları beslemekte ve bu gruplara mensup çocukların okul içinde ve dışında ayrımcılığa maruz kalmasına neden olmaktadır. Ayrıca, müfredatta toplumsal cinsiyet eşitliğinin eşitsizlikleri beslemektedir. Azınlık gruplara ya da yerli halklara mensup çocukların kendi dillerinde eğitim görmesine genellikle olanak sağlanmamaktadır.

Madde 30: Azınlıkların ya da yerli halkların çocukları
Azınlık topluluklarının ve yerli hakların çocuklarının kendi kültürlerini, dinlerini ve dillerini yaşama hakkı vardır. Yerli halklar ve azınlık gruplar ve dolayısıyla bu gruplara mensup çocuklar sağlık hakkından kimlik hakkına, eğitim hakkından adalet sistemine pek çok konuda ayrımcı muameleye ve hak ihlallerine maruz kalmaktadır.

Madde 31: Dinlenme, boş zaman ve kültürel etkinlikler
Çocuğun dinlenme, oynama ve kültürel ve sanatsal etkinliklere katılma hakkı vardır.

Yaş ayrımcılığı: Çocuğun dinlenme, boş zaman ve kültürel haklara katılma hakkı, başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere, pek çok yerde kısıtlanmaktadır. Güvenlik kaygısı, yeterli oyun alanlarının ya da diğer tesislerin olmaması, bir aradaki gençlerin tehdit olarak algılanması ve yansıtılması bu durumu etkileyen faktörlerdendir.

Madde 32: Çocuk emeği
Çocuğun sağlığını, eğitimini ve gelişimini tehdit eden işlerden korunma hakkı vardır. Devletler çalışma için asgari yaşını belirleyecek ve çalışma koşullarını düzenlemekle yükümlüdür.

Yaş ayrımcılığı: Çocukların çalışmak zorunda kaldıkları ekonomilerde işverenler ucuz işgücü maliyeti, kendi haklarını savunacak durumda olmamaları vb gibi nedenlerle çocuk işçileri, tercih edebilmektedir. İşgücü piyasasında çocuklar yetişkinlerle aynı ücret, sosyal güvenlik ve tatil olanaklarından yararlanamamaktadır.

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Belirli iş kollarında toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık yapılmaktadır. Ayrıca, başta kız çocukları olmak üzere çalışan çocuklar iş ortamında şiddete ve istismara karşı daha savunmasızdır.

Madde 33: Uyuşturucu kullanımı
Çocuğun uyuşturucu ve psikotrop maddelerden ve bunların üretimine ve dağıtımına katılmaktan korunma hakkı vardır.

Yaş ayrımcılığı: Çocuklar, uyuşturucu konusunda politika ve projelerde yetişkinlere sağlanan danışma sürecinin dışında tutularak yaş ayrımcılığına maruz bırakılmaktadır. Çocukların rehabilitasyon hizmetlerine erişimi de daha kısıtlıdır.

Madde 34: Cinsel istismar
Devletler fuhuş ve pornografiye katılım dahil olmak üzere çocukları cinsel sömürü ve istismardan korumakla yükümlüdür.

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Bazı çocukların maruz kaldığı ayrımcılık onları cinsel istismarın mağduru yapmaktadır. Pek çok ülkede evlilik için belirlenen asgari yaş kız çocukları için daha düşüktür ve bu durum kız çocuklarını cinsel istismara karşı daha korunmasız kılmaktadır. Bazı ülkelerde oğlan çocuklarına yönelik cinsel istismara karşı hukuksal koruma daha dar tanımlanmaktadır.

Madde 35: Kaçırılma, satılma ve insan ticareti
Devlet, çocukların satılmasını, kaçırılmalarını ve çocuk kaçakçılığını engellemek için her türlü çabayı göstermekle yükümlüdür. Mevcut önyargılar ve toplumsal olarak dezavantajlı konumları çocukları karırımla, satılma ve insan ticaretine karşı savunmasız kılmaktadır. Eski BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Mary Robinson şöyle demektedir: "İnsan ticareti esasında ayrımcılık üzerine kuruludur. Küresel sek endüstrisinde görece zengin erkeklerin daha az gelişmiş ülkelerdeki kadınların ve kız çocukların, bazen de erkeklerin ve oğlan çocukların cinsel nitelikli hizmetleri için para ödemesinden söz ediyoruz. Bu temel bir insan hakları sorunudur; devasa ve çok zararlı bir ayrımcılık türünü içermektedir." İnsan ticaretinin genellikle toplumsal cinsiyet meselesi olduğu düşünülür; ancak bunun ırk ve etnik köken boyutu da vardır. Cinsel istismara maruz kalan çocuklar yaşadıkları topluma geri döndüklerinde ayrımcılık yaşamaktadır. Ayrıca, tecavüz sonucu gebelik ve cinsel yolla bulaşan hastalık riskiyle karşı karşıdırlar ve eğitim ve benzeri haklarına erişim konusunda ayrımcılık yaşamaktadırlar.

Madde 36: Diğer sömürülerden korunma
Çocukların refahlarına zarar veren ve 32, 33 ve 34. maddelerde yer almayan her türlü sömürüden korunma hakkı vardır. Yetenekli çocukların fiziksel ve duygusal bütünlüklerine zarar verecek şekilde zorlanmaları, çocukların tıbbi deneylerde kullanımı gibi istismar türleri bu kapsama girmektedir.

Madde 37: İşkence ve özgürlüğünden yoksu bırakılma
Hiçbir çocuk işkenceye, zalimce muameleye veya cezaya, hukuk dışı olarak alıkonulmaya veya özgürlüğünden yoksunluğa maruz bırakılamaz. On sekiz yaşın altındaki kişilerce işlenen suçlardan ötürü salıverilme imkânı bulunmayan ömür boyu hapis cezası ve idam cezası verilmesi yasaktır. Özgürlüğünden yoksun bırakılan çocuklar en yüksek yararlarına olmadıkça yetişkinlerden ayrı tutulacaklardır. Alıkonulmuş çocukların yasal ve diğer yardım ve ailesiyle iletişim kurma hakkı vardır.

Bununla birlikte, Sözleşmeye taraf çok sayıda ülkede bu tür uygulamalar sürmektedir ve belirli gruptaki çocuklar diğerlerine göre daha fazla risk altındadır.

Yaş ayrımcılığı: Hiçbir siyasi güce ve etkiye sahip olmamalarına rağmen çocukların yetişkinler için tasarlanmış ceza adalet sisteminin içinde yargılanması bu hakla ilgili en önemli sorunlardan birisidir. Ceza sisteminde yetişkinler için geçerli olmayan fiziksel ceza çocuklar için uygulanmaktadır.

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Bazı ülkelerde sokakta yaşayan çocuklara karşı ayrımcılık işkence boyutuna varmaktadır. Teoride bu çocuklar yetişkinlerle ve diğer çocuklarla aynı haklara sahip olsalar da uygulamada bu tür vakalar yeterince araştırılmamaktadır ve bu durum bu gruba karşı toplumsal ve kurumsal ayrımcılığa işaret etmektedir.

Madde 38: Silahlı çatışmalar

Taraf devlet on beş yaşından küçüklerin çatışmalarda doğrudan yer almamaları için bütün uygun önlemleri almakla yükümlüdür. On beş yaşından küçük hiçbir çocuk silahlı kuvvetlere alınamaz. Devletler aynı zamanda, silahlı çatışmalardan etkilenen çocukların ilgili uluslararası hukukça tanımlanan şekilde korunmasını ve bakımını sağlayacaktır. Silahlı çatışma ortamlarında ayrımcılık artmaktadır. Sözleşme barış zamanı kadar acil durumlarda da aynı ölçüde geçerlidir. Bu nedenle, tüm çocukların tüm haklarından yararlanmalarını sağlamaya yönelik çabalar kesintisiz devam etmelidir. Silahlı çatışmada yer alan çocuklar cinsel sömürü de dahil her türlü istismara açıktır. Çatışmadan kaçan mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler için de aynı koruyucu tedbirlerin alınması gerekir.

Yaş ayrımcılığı: Farklılıkların benzer biçimde ele alınması ayrımcı bir uygulama olabilir. Silahsızlandırma, yer değiştirme ve yeniden entegrasyon programları çocukların özel durumunu dikkate almamakta ve onlara yetişkinlerle aynı muamelede bulunmaktadır ve bu durum çocukların dışlanmasına neden olmaktadır.

Madde 39: Rehabilitasyon bakımı

Devletin, silahlı çatışma, işkence, ihmal, kötü muamele ya da sömürünün mağdurları olan çocukların sağlıklarına kavuşmaları için uygun tedaviyi görmelerini ve toplumla yeniden bütünleşmelerini sağlama yükümlülüğü vardır. Şiddetin çocuklar üzerindeki etkileri uzun yıllar sürebilir; ancak uygun destek hizmetleri bu etkilerin azaltılmasını ve mağdurun gelecekte karşılaşabileceği ayrımcılığın engellenmesini sağlayabilir.

Yaş ayrımcılığı: Mağdur çocukların yetişkinlerle aynı düzeyde şikâyet mekanizmalarına erişim olanağı ve adil ve yeterli tazmin hakkı olmalıdır.[3]

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Rehabilitasyon hizmetleri tüm çocuklar için erişilebilir olmalıdır. Coğrafi eşitsizlikler hizmet sunumunda dolaylı ayrımcılığa yol açmaktadır.

Madde 40: Çocuk adaletinin yönetimi

Kanunla çatışma halindeki çocuğun saygınlık ve değer duygusunu geliştiren, yaşını göz önünde bulunduran ve topluma yeniden kazandırılmasını amaçlayan muamele görme hakkı vardır. Çocuğun temel güvencelerin yanı sıra savunması için yasal ve diğer yardıma hakkı vardır. Yargılama süreçlerinden ve kurumlara yerleştirilmeden mümkün olduğunca kaçınılmalıdır.

Yaş ayrımcılığı: Çocuklar hem adli usuller hem de yargılandıkları suçlar nedeniyle ceza adalet sisteminde ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Pek çok ülkede çocuklara özgü bir adalet sistemi bulunmamakta; çocuklar yetişkinler için tasarlanmış ceza adalet sisteminin konusu olmaktadır. Uluslararası standartlarda çocuklara özgü ayrı bir adalet sisteminin geliştirilmesine vurgu yapılmaktadır. Bundan başka, yetişkinler işlediğinde suç olarak kabul edilmeyen "statü suçları" nedeniyle çocuklar özgürlüklerinden mahrum bırakılmaktadır. Bir grup olarak tüm çocuklar yargısal süreçlerde ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Yeterli destek ve hukuksal yardımdan yararlandırılmamaları,

[3] Çocuk Hakları Sözleşmesi, yakın zamana kadar bireysel başvuru hakkını düzenlemeyen tek sözleşmeydi ve bu durum yaş ayrımcılığına işaret etmekteydi. 3 Nolu seçmeli protokolle bu hak düzenlenmiştir. Türkiye henüz bu protokolü imzalamamıştır.

görüşlerini ifade etmelerine izin verilmemesi, haklarının anlayacakları bir dilde kendilerine anlatılmaması gibi sorunlar bu kapsama girmektedir.

Belirli çocuk gruplarına yönelik ayrımcılık: Bazı çocukların fiili ayrımcılık ve eşitsizlikler nedeniyle ceza adalet sistemine girme riski diğerlerine oranla daha fazladır. Çocuk adalet sistemine giren ve özellikle de özgürlüklerinden yoksun bırakılan çocukların şiddetle ve cinsel istismarla karşılaşma olasılığı daha fazladır. Başlı başlına travmatik olan bu süreçten sonra toplum içinde çocuklar damgalanmakta ve yeterli sosyal desteğe, eğitime, işgücü piyasasına erişimde ayrımcılığa maruz kalmaktadır.

Ayrımcılıkla mücadelede çocukların gelişen kapasitelerinin desteklenmesi, saygı görmesi ve korunması için uygun ortamların yaratılması

Çocukların yeteneklerinin gelişmesine destek olma, saygı gösterme ve koruma, uygun yaş sınırlarının tanınmasından çok daha fazlasını kapsamaktadır. Çocukların, yeteneklerinin gelişmesiyle uyumlu olarak kendi haklarını kullanmalarının gerçekleşmesi ancak sözleşmenin bütünsel bir yaklaşımla uygulanması yoluyla elde edilebilir. Dolayısıyla toplumun tüm düzeylerinde önemli değişimler talep eden sözleşmenin, tüm haklar için çıkarımları vardır. Sözleşme, çocuklara karşı geleneksel tutumlara kökten bir şekilde karşı çıkmayı temsil etmekte ve kendi yaşamlarını ilgilendiren kararlarda ve eylemlerde, kendilerini temsil etmelerinin kabul edilmesini talep etmektedir. Bu durum, çocukların ihtiyaçları, gelişimleri, korunmaları ve temsil edilmeleri ile ilgili bazı köklü varsayımların sorgulanmasını gerektirmektedir.

Çocukların ortaya çıkan özerkliklerine saygı duyulurken, çocukları zararlardan koruma ve kararlara katılmaları arasında kurulan uygun denge, çocukların içinde yaşadıkları sosyal, kültürel, ekonomik ve politik ortama ve çocukların olgunluklarına göre farklılık göstermektedir.

Fakat süreci şekillendirmesi gereken ortak ilkeler ve uygulamalar bulunmaktadır. En önemlisi, kendi korunmalarına katkılarının değerini kabul ederken; çocuklara ve onurlarına saygı duyulması hakları ile her türlü şiddet, istismar, sömürü, ihmal ve zarardan korunmaya hakları olduğu temelinde ilerlemek önemlidir. Katılım, sadece çocukların kendilerini koruma yeteneklerini güçlendirmekle kalmaz, aynı zamanda çocuklar katılım sayesinde koruma süreçlerine kattıkları eşsiz bir yetenek ve deneyime sahip olmaktadırlar.

Dünyanın her yanındaki toplumlarda, çocukların en üst düzeyde yetenekler elde ettiği, çocukların katılım potansiyellerine daha fazla saygı gösterildiği ve kendi hayatları için – aile içinde, okulda, kendi tıbbi bakımlarıyla ilgili olarak, mahkemelerde, yerel topluluklarda ve politik toplantılarda - karar alma sorumluluklarının verildiği ortamların yaratılması için daha fazlası yapılabilir. Yasada, politikada ve uygulamada, çocukların katkıda bulunduğu ve sahip olunan yeteneklerin kabul edildiği kültürel değişimi desteklemek için eyleme geçmek gereklidir.

Aile içinde:
Çocukların yeteneklerinin gelişmesine saygı duyulmasını desteklemeye yönelik eğitim ve diğer destek faaliyetleri şunları içerebilir:

- Çocukların kendilerini etkileyen tüm kararlara katılması hakkı.
- Çocukların yeteneklerinin kapsamını kabul etme ve buna saygı duymanın önemi.
- Çocukların, uygun olmayan düzeydeki beklenti ve sorumlulukları yüklenmemesi hakkı.
- Tüm çocukların, toplumsal cinsiyet, ırk, etnik ya da dini kimliklerine ya da özürlülüklerine bakılmaksızın eşit hakları.

- Çocukların, yeteneklerinin gelişmesiyle uyumlu olarak haklarını kullanma hakkı.
- Çocukların bilgilendirilmiş seçimlerini yapmalarında ana babaların rolü.
- Tüm aile üyelerinin, çocukların almaya yeterli oldukları kararları almaları için sorumluluk alabilmelerine, kendi yaşamlarını etkileyen tüm kararlara katılmalarına ve görüşlerinin ciddiye alınmasına değer vermesi.
- Aşırı korumanın, çocukların kolay incinebilirliklerini arttırdığını kabul etme, çocuklara sorumluluk vermeye ve en etkili koruma yolu olarak çocukların kendi sınırlarını denemelerine olanak sağlama.
- Çocukların aile içinde yaptıkları katkılar, çocukların ana babalarına bağımlı oldukları kadar ana babaların da çocuklarına bağımlı olması ve aile ilişkilerine, karşılıklı dayanışma olarak saygı duyulması gerekliliği
- Yerel kültür ve şartlarla uyumlu; iyilik halini, bir yere ait olmayı, katkı vermeyi, iletişim kurmayı ve keşfetmeyi sağlamaya yönelik erken dönem çocukluk eğitimi modellerine zaman harcama
- Çocukların, yeteneklerinin gelişmesiyle uyumlu olarak aile içinde kendilerini etkileyen tüm konulara katılma hakkını kabul eden yasaların tanınması.

Okullarda:
Uygulamalar, çocukların okula gidilen her yaşta şunlara katkıda bulunma yetenekleri olduğunu göstermektedir:

- Müfredatı oluşturma
- Etkili öğretme yöntemleri sağlama
- Öğretmenlerin işe alınması
- Davranış, ayrım gözetmeme ve şiddet karşıtı okul kuralları geliştirme
- Oyun zamanlarını düzenleme ve yönetme
- Sınıfın tasarımı ve dekoru
- Akran eğitimi
- Akran danışmanlığı ve desteği
- Eğitim politikası geliştirme
- Eğitim hakkı ile ilgili toplum duyarlılığını arttırma.

Diğer kurumlarda:
Aşağıdaki alanlarda, çocukların yetişkinler tarafından nasıl desteklenebileceğine ve kendilerini etkileyen kararlara katılmak için bilgiye nasıl ulaşacaklarına dair daha fazla düşünülmelidir:

- Mahkemede tanık olarak görev alma.
- Mahkemeler tarafından alınan, çocukların günlük yaşamlarını etkileyen kararlara katılma, örneğin; ana baba boşandığı zaman velayet ve görüşmeyle ilgili kararlar, çocukların evlat edinilmesi ya da bakım altına alınması ile ilgili kararlar.
- Tıbbi tedaviye onay verme.
- Çocuğun korunması ve tıbbi bağlamda gizliliğin sağlanması.
- Çocuk koruma politikasını ve süreçlerini geliştirme.
- Günlük yaşamlarını etkileyen politikaların her yönüne katılma.
- Bakım kurumlarında günlük yaşamlarını etkileyen kararlara, uygulamalara ve politikalara katılma.

Çocukların yeteneklerinin gelişmesine saygı gösterilmesini sağlamak için kurumsal reform eylemleri şunları kapsayabilir:

- Evrensel koruma standartları ihtiyacı ve katılımcı haklar arasında ayrım yapan, çocukların yeteneklerinin gelişmesiyle uyumlu, yukarıda sıralanan ilkeler temelinde geliştirilmiş, çocukları zarardan korumayı sağlamak için uygun, tutarlı yasal çerçevenin oluşturulması.
- Çocukların yaşamında etkili olan kilit kararlara dahil olmaları amacıyla çocukların yeterliliklerine saygı duyma ve onları değerlendirmek için ilkeler, araçlar ve yönetmelikler geliştirme ve bunları yaygınlaştırma.
- Yaygın kamu politikaları açısından olduğu kadar bireysel karar alma açısından da bilgilendirilmiş seçimler yapabilen çocuklara yeterli bilgi sağlama.
- Korunma hakkı ile karar almaya katılım hakkı arasındaki dengenin gözetilmesi kadar gelişen yeteneklerinin daha fazla geliştirilmesine saygı duymak için çocuk hakları ve Çocuk Hakları Sözleşmesi hakkında uzmanları eğitme.
- Yeteneklerinin gelişmesine saygı gösterilmesindeki zorlukları belirleme, çocukların kendilerini temsil etmelerine daha fazla saygı duyulmasının nasıl sağlanabileceği ile ilgili deneyimlerinden yararlanma, gerekli yasal korumanın niteliğini ifade etmeleri amacıyla her yaştan çocuklarla görüşme
- Korunmanın her yönü için programların, stratejilerin ve politikaların geliştirilmesi, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesine çocukları dahil etme.
- Dirençlerini, kendilerine saygıyı, öz yeterliliklerini ve kendine güvenini arttırmak amacıyla kendi korunmalarında kilit bir rol oynaması için çocuklara fırsatlar sunan modeller geliştirme.
- Çocukların, kendi korunmalarında ve diğer çocukların korunmasında oynadıkları rolü kabul etme.

Yerel ve ulusal politik süreçlerde:
Devlet düzeyinde çocukların yeteneklerinin gelişmesine yönelik saygıyı desteklemeye yönelik faaliyetler şunları içerebilir:

- Tüm yasalarda, politika ve hizmetlerde çocuklara, bakıma muhtaç kişiler olmaktan çok hakların etkin özneleri olarak saygı duyulması için devletin söz vermesini sağlama. Yönetim süreçlerine katkıda bulunmada çocukların deneyimlerinin ve görüşlerinin ilişkisini ve geçerliliğini kabul etme.
- Tüm çocukların, en üst düzeyde potansiyellerini elde etmeleri için eşit hakları ele alan ve bu amacın, kız çocukları, kurumlardaki çocuklar, engelli çocuklar, yoksul çocuklar, yerli ya da azınlık topluluklarının çocukları gibi dışlanmış ve dezavantajlı çocuklar için de gerçekleştirilebilmesi amacıyla ileriye yönelik adımların atılması ihtiyacını kabul eden politikaların geliştirilmesi.
- 18 yaşın altındaki gençlerin, yasal politik süreçlerde yer alması hakkı üzerine düşünme.
- Tüm yasalar ve yaşamlarını etkileyen politikalar oluşturulurken, çocukların görüşlerinin alınması yoluyla kurumsal yapıların kurulması. Bu süreç, çocuklar arasındaki farklı yeteneklere uygun mekanizmaların oluşturulmasını ve her yaştan ve beceriden çocukların dahil edilmesini gerektirmektedir.
- Devletin, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 4. Maddesinin yerine getirilmesini taahhüt etmesi nedeniyle, çocukların en üst düzeyde gelişimlerine yatırım yapılması için mevcut kaynakların arttırılması.

Yaş ayrımcılığı dahil ayrımcılıkla mücadelede atılabilecek adımlar

Çocukların sırf çocuk oldukları için maruz kaldıkları ve uluslararası literatürde yaş ayrımcılığı olarak ifade edilen adaletsizliğin giderilmesi ancak çocuğa yönelik yeni bir bakış açısının benimsenmesiyle mümkün olabilir. Bunun için, yasalarda yaş ayrımcılığının tanımlanması ve çocuğu özne olarak tanıyan bir adalet anlayışı ve uygulamalarının hukukun içerisinde yer alması gerekmektedir.

Bu belgede Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de yer alan hak kategorilerine göre yaş ayrımcılığı ve genel olarak ayrımcılık olarak nitelenebilecek örneklere dikkat çekilmektedir. Ancak bunların hepsi ileri düzeyde araştırma yapılması gereken konulardır. Çocuklara karşı ayrımcılık ve daha özelde yaş ayrımcılığıyla mücadele için ayrıntılı bir mevzuat taraması ve durum analizi yapılması zorunludur. Böylelikle, ayrımcılığı önlemeye yönelik tedbirler ÇHS'ye uygun bir biçimde hukukun bir parçası haline getirilebilir. Farklı disiplinlerden uzmanların ve çocukların katılımıyla, yaş ayrımcılığı ve ayrımcılıkla ilgili sorunların ve bu sorunlarla mücadelede atılacak adımların belirlenmesi bu yönde önemli bir çalışmayı başlatacaktır.

Gelecek tartışmalarının temelini oluşturabilecek ve özellikle de çocuk katılımıyla ilgili bazı sorular aşağıda sıralanmaktadır:

- Ayrımcılığa karşı uygun düzeyde korunma sağlanırken, aynı zamanda çocukların kendi haklarını kullanabilmeleri amacıyla kapasitelerine saygı duyulmasını desteklemek için en etkin stratejiler nelerdir?
- Devlet, gelişen kapasitelerine uygun olarak çocukların haklarına saygı duyulmasını sağlamak için, ne aileden mümkün olmayacak isteklerde bulunacak ne de aileye yetersiz düzeyde özerklik sağlayacak şekilde, aile hayatına nereye kadar müdahale edebilir?
- Çocukların yeteneklerini değerlendirmek için gerekli ölçütler nelerdir ve risk düzeyleri, çocukların haklarını kullanabilmeleri için gerekli olan yetenekleri nereye kadar etkilemelidir?
- Çocukları aşırı ya da az düzeyde korumanın karşılaştırmalı risklerini dengelemek için hangi ilkeler uygulanabilir?
- Önceden belirlenmiş yaş sınırları, çocukları zarar ve sömürüye karşı koruyabilmek için hangi düzeye kadar en etkili mekanizma olabilir?
- Hakları sınırlayan yasal yaş sınırlarını, çocukların yeterlilik düzeylerine bakmadan dayatma, koruma sağlamak için haklı bir gerekçe midir?
- Batılı ve gelişen ülkelerdeki çocuklar arasında geniş ölçüde farklılık gösteren yeteneklerin, yasa ve politika üzerindeki etkileri nelerdir?
- Çocuklar, kendi korunmalarını sağlamak için sınırların ve stratejilerin belirlenmesine nereye kadar dahil olabilirler?
- Çocukların, yeteneklerini nasıl edindikleri üzerine yapılan güncel araştırmaların, çocukların çalışmaması gerektiğine dair yaygın görüşe etkisi nedir?
- Okul ortamı çocukların katılım değerlerlerinin gelişmesine dair açıklığı nasıl içine alır?
- Bir yandan Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde somutlaşan evrensel kurallara saygı sağlanırken, kültürel çeşitliliğe saygı ve çocuk gelişimindeki şartlar arasındaki uygun sınırlar nasıl konulabilir?
- Çocukların gelişen kapasitelerine riayet edilmemesi hangi ölçüde bir ayrımcılık şekli olarak anlaşılabilir? Bu konuya ilgi çekmek için yararlı bir çerçeve midir?